

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Veileder

Veileder for utforming av barnehagens utearealer

Hageselskapet

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Veileder

Veileder for utforming av barnehagens utearealer

FORORD

Økt barnehageutbygging i kommunene setter fokus på behovet for gode og fleksible barnehagebygg med høy kvalitet både på inne- og utearealene. Denne veilederen er ment som et hjelpemiddel for alle som er involvert i planlegging og etablering av barnehager. Men veilederen er også ment å være et verktøy for eiere av allerede eksisterende barnehager som ønsker å forbedre og utvikle utearealene. Veilederen gir også omfattende informasjon om kilder til nyttig kunnskap.

Veilederen er initiert og finansiert av Kunnskapsdepartementet med Det norske Hageselskap som faglig ansvarlig for utarbeidelsen. Kunnskapsdepartementet vil rette en takk til landskapsarkitekt Edle Liebe fra Hageselskapet som har utarbeidet veilederen.

Kunnskapsdepartementet, desember 2006

Innhold

FORORD	1
---------------------	----------

Innhold	2
----------------------	----------

Innledning	3
-------------------------	----------

Planhierarkiet	3
-----------------------------	----------

Planlegging og opprusting av barnehager i kommunene	3
--	----------

<i>Kommunens ansvar .....</i>	<i>3</i>
-------------------------------	----------

<i>Rikspolitiske retningslinjer for å styrke barn og unges interesser i planlegging .....</i>	<i>4</i>
---	----------

<i>Fylkesmannens ansvar .....</i>	<i>4</i>
-----------------------------------	----------

<i>Hvilke verktøy har kommunene for å gjennomføre sine oppgaver? .....</i>	<i>4</i>
--	----------

<i>Når det ikke er avsatt tomt til barnehage .....</i>	<i>5</i>
--	----------

<i>Brukermedvirkning .....</i>	<i>5</i>
--------------------------------	----------

Valg av tomt	5
---------------------------	----------

<i>Plassering i boligområdet/nærmiljøet .....</i>	<i>6</i>
---	----------

<i>Tomtas plassering i landskapet .....</i>	<i>6</i>
---	----------

<i>Tomtas størrelse .....</i>	<i>7</i>
-------------------------------	----------

<i>Tomtas kvaliteter .....</i>	<i>7</i>
--------------------------------	----------

Plassering av bygning på tomta	8
---	----------

<i>Valg av hustype og tilpasning til terreng .....</i>	<i>8</i>
--	----------

<i>Sol og skyggeforhold .....</i>	<i>8</i>
-----------------------------------	----------

<i>Stigningsforhold fra atkomstvei til bygning .....</i>	<i>8</i>
--	----------

Hvordan komme til og fra barnehagen på en sikker og lett måte?	8
---	----------

<i>Trafikk .....</i>	<i>8</i>
----------------------	----------

<i>Viktige tema ved atkomst .....</i>	<i>9</i>
---------------------------------------	----------

Tiltak for leskjerming	11
-------------------------------------	-----------

<i>Ytterkantene av tomta .....</i>	<i>11</i>
------------------------------------	-----------

<i>Oppholdsplasser .....</i>	<i>11</i>
------------------------------	-----------

Vegetasjon	12
-------------------------	-----------

<i>Krav til vegetasjon i en barnehage .....</i>	<i>12</i>
---	-----------

<i>Etablering .....</i>	<i>12</i>
-------------------------	-----------

<i>Planter og allergi .....</i>	<i>12</i>
---------------------------------	-----------

<i>Hovedgrupper av vegetasjon .....</i>	<i>13</i>
---	-----------

Detaljplanlegging av utearealene; utomhusplan	14
--	-----------

<i>Utomhusplan .....</i>	<i>14</i>
--------------------------	-----------

<i>Barns medvirkning .....</i>	<i>14</i>
--------------------------------	-----------

<i>Økonomi og opparbeidelse .....</i>	<i>15</i>
---------------------------------------	-----------

<i>Belegg på gangarealer .....</i>	<i>15</i>
------------------------------------	-----------

<i>Drift .....</i>	<i>15</i>
--------------------	-----------

Lek og lær ute	16
-----------------------------	-----------

<i>Barnehagen skal være en pedagogisk virksomhet .....</i>	<i>16</i>
--	-----------

<i>Rammeplanen .....</i>	<i>16</i>
--------------------------	-----------

<i>Reggio Emilia-pedagogikken vektlegger det fysiske miljøet .....</i>	<i>17</i>
--	-----------

<i>Lekemiljø .....</i>	<i>17</i>
------------------------	-----------

<i>Leken .....</i>	<i>17</i>
--------------------	-----------

<i>Barns utvikling .....</i>	<i>17</i>
------------------------------	-----------

<i>Erfaringer med lek i naturen .....</i>	<i>18</i>
---	-----------

<i>Hva kan barnehagen tilby? .....</i>	<i>19</i>
--	-----------

Sikkerhet ved lekeplassutstyr	23
--	-----------

<i>Forskriften .....</i>	<i>23</i>
--------------------------	-----------

Lover, forskrifter og veiledere til forskrifter	26
--	-----------

<i>Forskrifter til loven .....</i>	<i>26</i>
------------------------------------	-----------

<i>Retningslinjer .....</i>	<i>26</i>
-----------------------------	-----------

<i>Annen informasjon .....</i>	<i>26</i>
--------------------------------	-----------

Litteratur	26
-------------------------	-----------

Nettsteder	28
-------------------------	-----------

Innledning

Det er en viktig samfunnsoppgave å gi barn et godt oppvekstmiljø.

Hovedtyngden av barn i førskolealder tilbringer tid i barnehagen. Mye av grunnlaget for barnas sosiale kompetanse, fysiske ferdigheter og konsentrasjonsevne påvirkes i tiden i barnehagen og er et viktig fundament for videre utvikling.

[Barnehageloven § 2](#) slår fast at:

"Omsorg, oppdragelse og læring i barnehagen skal fremme menneskelig likeverd, likestilling, åndsfrihet, toleranse, helse og forståelse for bærekraftig utvikling. Barnehagen skal gi barn muligheter for lek, livsutfoldelse og meningsfylte opplevelser og aktiviteter i trygge og samtidig utfordrende omgivelser."

Opphold ute byr på frisk luft, opplevelser, lekemuligheter og fysisk trening/bevegelse. Barn med funksjonsnedsettelse skal kunne delta aktivt i uteleken. Uterommenes kvaliteter og utforming må derfor vies stor oppmerksomhet.

Barnehagens fysiske miljø skal utformes slik at alle barn får gode muligheter til å delta aktivt i lek og andre aktiviteter. I tilretteleggingen av det fysiske miljøet må det tas hensyn til at barn i ulike aldre og med ulikt ferdighetsnivå skal bruke de samme arealene.

Ved planlegging av barnehagens utforming må det tas hensyn til samfunnets mål om nedbygging av funksjonshemmede barrierer. Planlegging, lokalisering og bygging av nye barnehager bør være basert på prinsippet om universell utforming. Det innebærer at produkter, byggverk og uteområder skal utformes på en slik måte at alle mennesker skal kunne bruke dem på en likestilt måte så langt det er mulig uten spesielle tilpasninger eller hjelpemidler.

Gjennom denne veilederen ønsker Kunnskapsdepartementet å inspirere til god utforming av utearealer i barnehager og motivere til godt samarbeid mellom de involverte partene i planleggingen.

Planhierarkiet

Dagens planhierarki fra kommuneplan til gjennomføring av tiltak består av¹:

- *Kommuneplan med arealdel, som omfatter hele kommunen eller delplan*
- *Reguleringsplan for bestemte avgrensede områder*
- *Bebyggelsesplan med nærmere detaljbestemmelser for et avgrenset byggeområde*
- *Utomhusplan for tomter med eventuelle arbeidstegninger*
- *Gjennomføring av tiltak (bygging og etablering av barnehage)*

Gode utearealer i en barnehage oppnås gjennom god planlegging og god brukermedvirkning på alle nivåer i planhierarkiet. Veilederen tar sikte på å belyse viktige valg og hensyn i denne prosessen. I mange spørsmål vil det være behov for mer detaljert bakgrunnsstoff. Henvisninger er listet opp i kapitlene Litteratur og Nettsteder.

Planlegging og opprusting av barnehager i kommunene

Kommunens ansvar

Kommunene har ansvar for at det er et tilstrekkelig antall barnehageplasser i kommunen. Et overordnet mål er at alle småbarnsfamilier som ønsker det, skal få tilbud om barnehageplass til sine barn.

---

¹ Ny Plan- og bygningslov forelegges for Stortinget våren 2007 og kan gi endrede begreper og prosesser.

Barnehageloven regulerer barnehagevirksomheten i Norge. Kommunen er godkjennings- og tilsynsmyndighet.

I lovens § 10 heter det:

"Kommunen avgjør søknad om godkjenning etter en vurdering av barnehagens egnethet i forhold til formål og innhold, jf. §§ 1 og 2. Kommunen kan ved godkjenningen sette vilkår for driften med hensyn til antall barn, barnas alder og oppholdstid."

Kommunens vedtak kan påklages til fylkesmannen. Kommunene skal både sørge for at det tilbys nok barnehageplasser til befolkningen og godkjenne hver enkelt barnehage.

Rikspolitiske retningslinjer for å styrke barn og unges interesser i planlegging

I rikspolitiske retningslinjer gis kommunene ansvar for å ivareta interessene til barn og unge i planleggingen. Videre går det frem at kommunene skal avsette tilstrekkelige, store nok og egnet areal til barnehager.

Fylkesmannens ansvar

Fylkesmannen i hvert fylke skal iverksette regjeringens mål i barnehagepolitikken sammen med kommunene. Fylkesmennene veileder, informerer og samarbeider med kommunene. Fylkesmannen forvalter statlige midler, fører tilsyn med kommunene og er klageinstans etter barnehageloven.

Hvilke verktøy har kommunene for å gjennomføre sine oppgaver?

Barnehageutbygging må ses i sammenheng med mange ulike faktorer som befolkningsutvikling, boligutbygging og behov for skoler og arbeidsmarkedsforhold. Dette gjelder uansett om kommunen er stor eller liten. Kommunen har mål for

befolknings- og næringsutvikling nedfelt i handlingsplaner, økonomiplaner og investeringsplaner.

Kommuneplanen (i henhold til plan- og bygningsloven) er et overordnet styringsdokument som samler disse målene. Kommunen er pålagt å utarbeide kommuneplan gjennom nasjonale retningslinjer. I arealdelen av kommuneplanen fastsettes rammer for arealbruken i kommunen, og den er rettslig bindende for alt arbeid og tiltak som kommer inn under lovverket. Etter rikspolitiske retningslinjer for barn og unge skal kommunen avsette tilstrekkelig og egnet areal til barnehager sett i lys av målet om full barnehagedekning. Kommuneplanens arealdel setter rammer for detaljplanleggingen ved å angi plassering av tomter til en barnehage.

Kommuneplaner kan ha ulik detaljeringsgrad. I store kommuners langsiktige del kan det også stå noe om kriterier for lokalisering og størrelse og om målsetting for barnehagedekning.

Tomtas eksakte plassering bindes senere rettslig gjennom utarbeidelse av reguleringsplanen. Ofte kan det være behov for å lage en bebyggelsesplan for det regulerte barnehageområdet. Bebyggelsesplanen fastsetter helt detaljert plassering av byggene, lekeområdene, lebelter med videre.

Kommuneplanens arealdel kan avsette arealer til konkret lokalisering av barnehager i det aktuelle området/bydelen. En detaljert reguleringsplan plasserer tomter til barnehagen nøyaktig på kartet og barnehagens plassering på tomter. Denne er rettslig bindende. Det kan knyttes bestemmelser til planen, slik at gjennomføringstidspunkt, utforming, spesielle forutsetninger, bygningsform og annet kan styres.

Bebyggelsesplanen benyttes for å plassere byggene på tomta, vise plasseringen av lekeområder, akeområder med videre.

Plan- og bygningsloven regulerer planlegging og utbygging. I § 25 fastsetter loven åtte hovedformål som et areal kan disponeres til i reguleringsplanen. Barnehager sorterer inn under hovedformålet Bygeområder.

Tomt til kommunal barnehage reguleres til:
Bygeområde: Område for offentlige bygg og underformål skal oppgis; det vil si barnehage.

Tomt til privat barnehage reguleres til:
Bygeområde: Område for allmennyttige formål og underformål skal oppgis, det vil si allmennyttig barnehage eller
Bygeområde: Boligformål (familiebarnehage i bolighus)

Når det ikke er avsatt tomt til barnehage

De færreste kommuner har avsatt arealer til barnehager i sine langtidspaner, noe som medfører problemer med å tilfredsstille behovet for barnehageplasser.

Dersom det foreligger stadfestet reguleringsplan for området, kan det være aktuelt å omregulere for å avsette et areal til barnehagetomt. Nye barnehager etableres derfor ofte på eiendommer med bygninger som ikke er bygd for formålet. Ombygging av eksisterende lokaler, påbygg eller samordning med annet formål kan være de eneste alternativene.

Kommunene har forskjellig praksis for behandling av overganger til annen virksomhet, jf. [plan- og bygningsloven](#).

Brukermedvirkning

Det er viktig at kommunen har gode prosesser for brukermedvirkning. I følge

[plan- og bygningsloven](#) gis kommunen et ansvar for å organisere planprosesser slik at de som blir berørt av en plan skal få delta. Kommunene har et særlig ansvar for at barn og unge får medvirke og blir hørt.

Registrering og publisering av oversikter over arealer som benyttes av barnehager og skoler, er et godt hjelpemiddel for planleggere når konsekvenser for barn og unge skal beskrives og inngrep vurderes. Registreringene kan inngå i kommunens kartsystem.

Etter kommunevalget i 2007 vil alle landets kommuner ha et råd eller en annen representantordning for personer med nedsatt funksjonsevne. Lov om dette ble vedtatt i 2005, og i lovens formålsparagraf heter det at kommuner skal sørge for at mennesker med nedsatt funksjonsevne blir sikret en åpen bred og tilgjengelig medvirkning i arbeid med saker som er særskilt viktige for dem. Tilgjengelighet nevnes som ett eksempelområde.

Godt samarbeid mellom fagfolk, arkitekter, landskapsarkitekter, ingeniører og representanter for brukergrupper på alle nivåer i planleggingen gir de beste løsningene.

Valg av tomt

Mange barn tilbringer mye tid i barnehagen. Barnehagen representerer derfor en viktig del av barns oppvekstmiljø og bør legges til de beste tomtene. Hensyn til barns utvikling og helse bør ha høyeste prioritet.

I barnehageloven § 2 heter det:

"Barnehagen skal gi barn muligheter for lek, livsutfoldelse og meningsfulle opplevelser og aktiviteter i trygge og samtidig utfordrende omgivelser."

Dette inkluderer også hvordan barn med funksjonsnedsettelse (for eksempel astmatikere/allergikere, bevegelseshemmede, hørselshemmede, synshemmede og utviklingshemmede) skal få et barnehagetilbud av god kvalitet. Se også [forskrift og veiledning til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.](#)

Plassering i boligområdet/nærmiljøet

Sammen med skole, lekeplass, nærmiljøanlegg og friområder, utgjør barnehagene oppvekstmiljøet i et boligområde. Utearealene i en barnehage kan gjerne benyttes som lekeplass på kveldstid. Sentral plassering av barnehagen i nærmiljøet er viktig. Det bør være lett tilgang til gangveinettet og offentlig kommunikasjon. Samlokalisering med skole eller friområde kan gi arealmessige gevinster, ikke minst med tanke på parkeringsplasser, ball-løkke eller akebakke.

Kontakt med naturområder i nærmiljøet betyr mye både for barna og personalet i barnehagen. Turer inngår i det pedagogiske opplegget og skaper variasjon i det daglige. Det er derfor viktig å ta vare på eventuelle stier og lignende som fører fra barnehagen og ut i nærmiljøet. For de barnehager som ikke har nær tilgang til turområder, kan det være aktuelt å bruke offentlig kommunikasjon for å oppsøke skog og mark.

Det kan være gunstig å anlegge barnehagen ved inngangen til et boligområde for å begrense trafikken fra naboområder med tanke på at det er mange foreldre som skal videre til arbeid. Atkomst bør fortrinnsvis legges fra kommunalt veinett som vanligvis har lavere trafikkbelastning enn riks- og fylkesveier.

Barnehagen må skjermes fra industri- og trafikkområder. Slike områder gir økt risiko for ulykker og skader, samtidig som

eksponeringen for støv og støy øker. For å unngå unødig eksponering, bør ikke nye barnehager plasseres nær høyspenttraseer. Kommunene følger vanligvis generelle råd og retningslinjer fra Statens strålevern.

Tomtas plassering i landskapet

Tomter som ligger i nærheten av arealer som representerer fare for barn, bør unngås. Det gjelder for eksempel åpent vann, grustak, skråninger som kan rase ut eller andre farlige, usikrede områder.

Vind, kulde og nedbør kan ofte begrense muligheten for utendørsaktiviteter. Lokalklimaet i barnehagens utearealer betyr svært mye. Barnehagen bør ha gode solforhold midt på dagen og ligge mest mulig i le for ulike vindretninger. Vindretninger varierer med årstidene. Områder som ligger i le, får de dypeste snødekkene. I værharde strøk bør det utføres analyser av klimaet på stedet før det velges tomt.

I en reguleringsplan er det mulig å disponere områder til klimavernsone. Det kan være skogbelter som har levirkning for et stort område. Disse områdene vil kunne bety mye for lokalklimaet for nye boliger og en barnehage. På denne måten er det mulig å sikre lebelter for et helt område.

Like viktig er det å ta hensyn til kaldluftstrømmer i terrenget. Om vinteren er det ofte lengre perioder hvor kald luft blir liggende på de lave områdene i terrenget uten å blande seg med varmere luft i høyere liggende luftlag. Den kalde lufta beveger seg nedover i terrenget, langs dalbunnen og vil kunne demmes opp som såkalte "kaldluftssjøer" av hindringer som skogbelter eller andre forsnevninger. Barnehager bør ikke legges i slike kaldluftdrag fordi det gir et belastende lokalklima. Det kan blant annet påvirke helsen til barn med luftveisproblemer eller framprovosere sykdom.

Tomtas størrelse

Ved nyetablering bør det velges tomter som gir færrest mulig begrensninger med tanke på driftsformer og bruk. Mange barnehager har ikke store nok arealer som tilfredsstillende barnehagelovens veiledende norm.

Kommunen kan i slike tilfeller gi begrensninger i bruken eller pålegg om å benytte friområde eller andre lekeplasser regelmessig.

I barnehageloven § 10 heter det:

"Kommunen kan ved godkjenningen sette vilkår for driften med hensyn til antall barn, barnas alder og oppholdstid. "

Om en tomt kan anvendes uten begrensninger, har stor betydning. Behovet for barnehageplasser i et område kan forandre seg i løpet av noen få år.

I Kunnskapsdepartementets merknader til barnehageloven er det fastsatt veiledende norm for inne- og utearealene:

- Inne: 4m² netto leke- og oppholdsareal for barn over 3 år og om lag 1/3 mer per barn under 3 år.
- Ute: Omlag 6 ganger lek - og oppholdsareal inne.

Den veiledende arealnормen tilsier dermed at utearealet per barn over tre år bør være 24 kvadratmeter og om lag 33 kvadratmeter for barn under tre år.

Det er godkjenningsmyndigheten, det vil si kommunen, som fastsetter barnehagens innendørs leke- og oppholdsareal.

Eksempelvis bør en barnehage med 2 avdelinger a 20 barn i hver avdeling ha:

- Areal inne: 4m² x 40= 160m²
- Areal ute: 160m² x 6= 960m²
- Brutto areal bygg: Ca. 400-450m²
- Parkeringsplass og veier: Ca. 1000m²
- Tomt totalt arealbehov: Ca. 2600m²

Beregningene er basert på at hele tomtearealet kan benyttes til lek. I tillegg til

netto leke- og oppholdsareal inne, kommer for eksempel stellerom, toaletter, gangarealer og boder med mer medregnet i bygget, det vil si brutto areal bygg. I tillegg til netto leke- og oppholdsareal ute, kommer plass til parkering og veier som vanligvis er ca. 1000m².

Tomtas kvaliteter

Natur gir barn de beste lekemuligheter (se også kapitlet om Lek og lær ute). Naturlig vegetasjon bør i størst mulig grad bevares på tomta. Utbygging medfører uthugging, slitasje og forandring i vanntilførsel for den naturlige vegetasjonen. De forskjellige skogtypene har varierende evne til å tåle disse påkjennningene. Områder som allerede er kulturpåvirket, eng og beitemark, tåler mye sammenlignet med for eksempel furuskog på lyngmark. Størrelsen på tomta er avgjørende for i hvilken grad det er mulig å bevare naturlig vegetasjon. Skog bør bevares i store grupper og ikke som ett og ett tre. Da har skogen størst mulighet for å tilpasse seg de nye vokseforholdene som utbyggingen medfører.

Lek krever variasjon i terreng. Naturmark med ulendt terreng fremmer utviklingen av barns fysiske ferdigheter og bidrar til utfoldelse og kreativ lek. Tomta bør også ha flere flate partier.

Det bør være muligheter for fysisk lek for en større gruppe som krever plass, men også for rolig og konsentrert lek og uforstyrret hvile. Nær bygningen er det behov for flate partier med tanke på å tilrettelegge for gode atkomstforhold. Muligheter for sykling, ballspill og paradishopping kan gjerne legges til disse arealene.

Tomta må ha gode grunnforhold av hensyn til:

- Fundamentering av bygninger, veier og parkeringsplasser
- Sikkerhet for framføringer av ledninger i grunnen: Vann, kloakk og elektriske kabler

- Drenering av tomta; grunnvann og overflatevann
- Byggegrunn som avgir radongass, kan gi forhøyde, helseskadelige radonkonsentrasjoner i inneluften
- Økonomisk har det stor betydning for barnehageeier om det er korte avstander for å knytte seg til det kommunale ledningsnett.

Plassering av bygning på tomta

En detaljert reguleringsplan plasserer barnehagetomta (eiendommen) nøyaktig på kartet. Den skal også gi nødvendige bestemmelser om atkomstforhold, byggelinjer mot vei, bebyggelsens plassering og om hustype.

En rekke forhold er viktig å ta hensyn til ved plassering av bygningen på tomta:

- Tilpassing til naturlig terreng
- Klimaforhold: Sol, vind og nedbør
- Atkomst fra eksisterende/offentlig vei

Valg av hustype og tilpasning til terreng

Av hensyn til vind og vær bør bygningen plasseres slik at terrengforhold, eksisterende vegetasjon og bygning kan virke sammen for å oppnå lesoner.

Bygningen bør ligge i le av terrengformasjoner (kolle, høydedrag eller ås). Generelt gir en bygning eller bygninger med lav høyde og jevne proporsjoner formet i tun -, U- eller L-form de beste mulighetene for å skape utearealer/uterom med god vindbeskyttelse. Vinden ledes da over og utenom terreng og bygning. (Med tun menes uterom som omgis av bygninger, boder, legger eller gjerder på minst tre kanter.)

Snø samler seg der det er le. For å unngå store snøfonner for eksempel i inngangspartiet, bør inngangspartiet ikke ligge på den siden som er lesiden vinterstid.

Bevisst utforming, også med tanke på at snøen skal samle seg, kan gi nye utfordringer og lekemuligheter. Dette gir en ekstra kvalitet i de mer snøfattige delene av landet.

Sol og skyggeforhold

Det er generelt sett fordelaktig å plassere bygningen nord og øst på tomta. Dermed reserveres resten av tomta til et sør- og vestvendt sammenhengende uteareal med gode solforhold.

Stigningsforhold fra atkomstvei til bygning

Av hensyn til god tilgjengelighet for alle, bør det være liten stigning fra atkomstvei til inngangsparti.

Hvordan komme til og fra barnehagen på en sikker og lett måte?

Trafikk

Det er mye trafikk til og fra en barnehage morgen og ettermiddag. Ved atkomst, parkeringsplass, gangarealer og inngangsparti er det flere former for trafikk:

- *Gående: Voksne, barn, barnevogner, rullestoler og spark*
- *Sykler*
- *Personbiler*
- *Varelevering med lastebil eller traktor*
- *Snømaking med brøytebil eller traktor*

Mange foreldre foretrekker å kjøre barna til barnehagen, selv om flere i byer og tettsteder bruker offentlig kommunikasjon, sykler og går.

"Uforutsigbarhet" er et stikkord for barns oppførsel i trafikken. De har ennå ikke utviklet sanser og dømmekraft for å få et overblikk over trafikksituasjoner. De kan i

liten grad slippes ut i trafikkerte gater eller på parkeringsplasser på egenhånd. Foreldre er som regel på vei til og fra arbeid når de leverer og henter og har ofte tidsnød.

Barnehagehagepersonalet skal håndtere en barneflokk når de skal på tur. Sikkerhet, orden og oversiktighet bør kjennetegne atkomstarealene til en barnehage. Tydelig og enkelt kjøremønster skal forhindre rygging og feilparkeringer. Gode løsninger bidrar til å redusere stressituasjoner og skape en god tone mellom foreldre, barnehagepersonalet og barna i det daglige.

”Veg - og gateutforming”, *Normaler*, utgitt av *Statens vegvesen*, gir generelle rammer for utforming og standard og gjelder alle offentlige veier. Normalen er utarbeidet med hjemmel i forskrifter etter vegloven § 13. Normalen gjelder først og fremst riks- og fylkesveier. Svært mange kommuner har egne veinormaler eller tekniske normer.

Tekniske forskrifter og veiledning til teknisk forskrift til plan- og bygningsloven beskriver generelle krav til brukbarhet og løsningsforslag for oppfyllelse av kravene for tilgjengelighet for orienterings- og bevegelseshemmede.

I veileder til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. heter det blant annet:

”Det må sikres at barnehagen har tilstrekkelig med parkeringsplasser for biler og sykler. All trafikk til/fra barnehagen bør være atskilt fra barnehagens uteområder. Ideelt sett bør servicetrafikken ha egen atkomst der barna ikke ferdes.

*Følgende områder bør vies spesiell oppmerksomhet i trafiksikkerhetsarbeidet: Trafikkreguleringen i barnehagens nærrområder
Barnehagens parkeringsplasser for biler og sykler*

*Servicetrafikken inne i barnehagen
Bussholdeplasser i tilknytning til barnehagen
Trafikksikring i forhold til nye reguleringsplaner for barnehagens nærmiljø”*

Viktige tema ved atkomst

Punktene nedenfor beskriver viktige tema ved atkomst:

Parkeringsplass

Parkeringsplassen bør ha god kapasitet og ha minst en plass for bevegelseshemmede. Den/de reserverte plassene må ha minimumsmålene 3,8 meter (bredde) og 5,0 meter (lengde). De må merkes og skiltes spesielt og anlegges på plant, fast dekke. Det er en stor fordel om den/de reserverte parkeringsplassene plasseres ytterst i parkeringsradene slik at gangareal kan gi ekstra plass ved inn- og utstigning. Det bør ikke være for langt å gå fra parkeringsplass til barnehagebygg. De reserverte parkeringsplassene bør plasseres nærmest inngangspartiet. Parkeringsområdet må gjøres tilgjengelig for bruk vinterstid. Bruk av belegg, oppmerking, kantstein, vegetasjon, skilt og belysning er viktige elementer og gir et helhetsinntrykk av orden og sikkerhet.

Billomme

Utenfor barnehageporten kan det være en billomme med avstigningsmulighet/ fortau der drosjer eller lastebil med varelevering kan korttidsparkere uten å måtte rygge. Men parkeringsplassen bør fortrinnsvis dekke dette behovet.

Kjørearealer

Kjørearealer skal dimensjoneres etter behov for nyttekjøring; brannbil, ambulanse, renovasjon, brøytebil og varetransport.

Gangarealer utenfor porten

Gangarealer skal følge naturlige ganglinjer, være sikre og ha tilgjengelighet for rullestolbrukere. Se nærmere om god

utforming under kapitlet Gangvei og inngangsparti i barnehagen.

Det er også aktuelt å anlegge ledelinjer. En ledelinje i gategrunn er en kjede av naturlige eller bygde ledende elementer som skal gjøre det lettere for svaksynte og blinde å orientere seg. Ledelinjer kan for eksempel være en presis veikant, kantstein/fortauskant, gjerde/rekkeverk eller konsekvent bruk av ulike materialkvaliteter i belegningen som hellestein og brostein. Ledelinjer bidrar til at omgivelsene er lettere å orientere seg i og kan være til hjelp for mange barn.

Port og gjerde

Kjøreport og gangport bør helst være atskilt. Breddene på portene må tilfredsstillende dimensjoneringsgrunnlagene for kjøretøy og fotgjengere, se "[Veg - og gateutforming](#)", [Normalene](#), [Statens Vegvesen](#).

Portene må ha barnesikring og gjerne flere låser, men må være lett tilgjengelige for voksne. Port og gjerde bør ikke innby til klatring og balansering, og de bør ha høyder som er sikre i forhold til farerisiko på utsiden av gjerdet. Snølagring er viktig å tenke på; gjerde og port skal også ha samme effektive høyde vinterstid. Porten bør utstyres med ekstra hengsler slik at den kan heves i perioder med snø.

Gangvei og inngangsparti i barnehagen

Atkomst til inngangspartiet og store sandbasseng bør være kjørbare. Det gjelder framkommelighet for ambulanse og traktor (snømaking og utskifting av sand). Kjørbar gangvei er normalt tre meter bred.

I veileder til teknisk forskrift til plan- og bygningsloven, Kap. X Brukbarhet, heter det blant annet:

Atkomstveien må være trinnfri og mest mulig horisontal. Fortauskanter anbefales maksimum å være 2 centimeter. Stigningen på atkomstveien bør ikke være større enn

1:20, unntaksvis noe brattere, men ikke brattere enn 1:12. Ved høydeforskjeller over 0,6 meter, må stigningen avbrytes av horisontale hvileplan.

Norges Handikapforbund anbefaler ikke bruk av brattere stigning enn 1:15. Det anbefales en bredde på minimum 1,4 meter for kort atkomstvei, og at denne økes til 1,8 meter dersom atkomstveien er lang. Alternativt at det er møteplasser med denne bredden i maksimum 12 meters avstand. Hele veibredden bør kunne holdes fri for snø og is. Atkomstveien bør være godt belyst.

Ut i fra prinsippene om universell utforming, anbefales det at atkomstveien har et fast, sklisikkert dekke. Begynnelsen av atkomstveien og området foran inngangsdøra bør ha et avvikende belegg med annen overflatestruktur og farge enn dekket for øvrig. Foran inngangsdør kan dette med fordel være en avskrapningsrist som hindrer at støv og skitt dras inn i bygningen, letter renholdet og bedrer inneklimate. For synshemmede vil den fungere som et oppmerksomhetsfelt. Sammenhengende ledelinje fra fortau til inngangsparti anbefales. Se mer om ledelinjer under kapitlet Gangarealer utenfor porten.

Inngangspartiet må være godt synlig og lett å finne fram til fra parkering og atkomstvei. Inngangspartiet og inngangsdøra bør stå i kontrast til fasaden og omgivelsene ellers. Dette kan oppnås ved valg av farger og materialbruk.

Inngangspartiet bør være trinnfritt og overbygget. Der utendørs trapper finnes, skal det også være alternativ trinnfri atkomst i form av rampe eller annet skråplan med hensiktsmessige stigningsforhold.

En eventuell rampe bør gis utforming som gjør den til en naturlig del av bygget. Ramper bør ha en bredde på 0,9 - 1,1 meter.

Stigningen bør være 1:20, unntaksvis 1:12 over korte avstander. For hver 0,6 meters stigning bør rampen avbrytes av hvileplan/repos med minimumsmålene 1,5 meter x 1,5 meter. Et slikt hvilerepos gjelder også foran inngangsdør. Rampen bør utformes med et sklisikkert dekke. Den bør ha sidekanter i 10-15 centimeter høyde for å forebygge utforkjøring. På begge sider av eventuell trapp og rampe skal det være rekkverk med håndlist i to høyder 90 centimeter og 70 centimeter høyde fra underlaget. Håndlistene bør ha kontrastfarge til omgivelsene for øvrig og starte 30 centimeter før evt. trapp/rampe. Håndlistene må være av et gripevennlig materiale, uansett vær og årstid.

Det bør helst være mulig å trille en barnevogn inn i gangen. Praktiske forhold å tenke på: Renhold, snølagring, barnevognparkering og plass for oppbevaring og lading av elektrisk rullestol. En benk er greit å ha plass til ved inngangsdøra.

Belysning

God belysning med gatelys, parklysarmatur² og veggfast armatur i parkeringsområdet, atkomstarealer og inngangsparti er nødvendig for framkommelighet og sikkerhet. I Nord-Norge og i barnehager som har åpent på kveldstid, bør også lekearealene ha belysning.

Tiltak for leskjerming

Dersom det er valgt en tomt med gunstige klimaforhold og plassert en bygning med omhu inn i terrenget, har man et godt utgangspunkt for å skape lune og trivelige lekearealer. I værharde strøk må tiltak for å skape le planlegges videre i detalj. Ny vegetasjon og levegger kan ses på som et supplement til bygningen som bygges.

---

² *Parklysarmatur* er en armaturtype som har en dekorativ tilpasning til arkitekturen

Dette benytter man seg av til slutt for å bedre virkningen av det bygde miljøet. Tiltakene kan gjøre det vesentlig mer behagelig å oppholde seg ute i all slags vær.

Ytterkantene av tomta

Letiltak bør planlegges langs ytterkantene av tomta først. Vegetasjon langs kantene skaper dessuten rom om barnehagens utearealer. Den gjør det mulig å dele opp arealene videre i mindre og skjermede "lekerom".

Eksisterende vegetasjon bør tas vare på dersom det finnes. Den er stedegen (har sin opprinnelse på stedet) og tilpasset klima, men den bør kanskje forsterkes med nyplantninger siden deler av vegetasjon kan ha blitt skadet under byggingen eller den står for spredt.

Generelt anbefales leplantninger med kombinasjoner av hardføre vintergrønne- og løvfellende trær samt busker. Vegetasjon bør plantes relativt tett, og et belte kan ha varierende bredde. Desto større vindbelastningene er, jo bredere bør beltet være.

Vinden reduseres mest når plantingen ikke er helt tett, men har små hull jevnt fordelt. En leplantning, med hullprosent mellom 35 - 50%, virker vindreducerende i en avstand på 25 ganger høyden av plantingen. Buskas og kratt på tre meters høyde minsker vindhastigheten hele 75 meter unna (Dyring, 1986). Eksempelvis kan en slik leplantning på 3 meters høyde redusere stiv kuling til laber bris i sonen fra plantingen ut til en avstand på om lag 60 meter. På små barnehagetomter kan gjerdet plasseres på innsiden av leplantningen for å beskytte den mot slitasje.

Oppholdsplasser

Letiltak bør deretter planlegges ved leke- og oppholdsplasser. Små oppholdsplasser omkranset av vegetasjon, gjerne hekker, gir

gode lekemuligheter. Vegetasjonen bør være plantet i sammenhengende buskfelt.

Det tar tid før vegetasjon vokser til og skaper den ønskede leeffekten. Derfor kan det være aktuelt å bygge levegger som et supplement til eller istedenfor vegetasjon. Mange steder blåser det så kraftig at slike vegger må til for at busker og trær skal vokse. Høyde, lengde og plassering av levegger avgjør behandlingsform etter plan- og bygningsloven. Snø fonner seg i le av vegetasjon og levegger, noe som kan være til glede for barna på lekeplassen.

- Leskjerming omfatter både vegetasjon og bygde konstruksjoner.
- Lebelte; med lebelte menes et vegetasjonsbelte som skaper le. Det kan bestå av både plantet og eksisterende vegetasjon.
- Leplantning er vegetasjon som er plantet for å skape le.

Vegetasjon

Vegetasjon i en barnehage dreier seg i hovedtrekk om skog/ naturmark, trær, busker, gras og blomster. Vegetasjonen gjør det lunt og trivelig og fyller en rekke funksjoner: Den bidrar til lek, læring og fysisk utfoldelse, skaper le og rom om oppholdsplasser og gir naturopplevelse. Et flott tre kan for eksempel gi nødvendig skygge ved en sandlekeplass, fungere som klatretre og samtidig være et sosialt samlingspunkt. I vegetasjonen lever det mange slags insekter og småkryp. De er viktige for å vekke barns interesse for natur.

Krav til vegetasjon i en barnehage

En rekke felles krav settes til vegetasjonen i en barnehage:

- *Må være hardfør, tilpasset klimaet og vokseplass på stedet*
- *Må tåle hard slitasje og en del greinbrekk*

- *Må ikke være giftig eller ha stygge torner som man kan skade seg på*
- *Bør ha stor evne til naturlig foryngelse (for eksempel sette rotskudd og ha stor voksekraft)*
- *Bør i minst mulig grad fremkalle astma- og allergiproblemer*
- *Bør gi opplevelse av årstidsvariasjoner*
- *Kan gi kontraster i farger i plantekomposisjoner for å forsterke opplevelse av hensyn til svaksynte*
- *Kan gi duft og smak for å forsterke opplevelse*
- *Kan gi lyd når vinden får tak i bladverket for å forsterke opplevelse*

Frodige plantefelt oppnås ved:

- *Plantefelt må ha solide bredder (min. 2 - 2,5 meter) og etableres utenom naturlige ganglinjer*
- *God etablering*
- *Nyplantninger må beskyttes i etableringsfasen*
- *Godt vedlikehold*

Etablering

Etableringsfasen regnes vanligvis fra opparbeidelse av et grøntanlegg og ett til to år fram i tid. Jordbunnsforholdene, plantekvaliteten, plantemetode/prosessen og stell i etableringsfasen er viktige faktorer for vekst og utvikling av nyplantede planter. Dersom plantene får en god start, kreves det mindre stell og vedlikehold på sikt. Buskfelt beskyttes med enkle tregjerder. Trær bør bindes opp til stokker og eventuelt utstyres med trebeskyttere. Det samme gjelder skjøre og mer eksotiske planter. Der slitasten er hardest, bør plantefeltene være opphøyet med lave murer eller robust kantstein. En lav mur kan kombineres med sittekanter av for eksempel treverk. Beskyttelsesgjerder kan være permanente løsninger.

Planter og allergi

Pollen fra racleplanter, flere grassorter og burot (ugras) skaper de største problemene

for pollenallergikere. Bjørk, or, hassel og selje regnes som de viktigste rakeletrærne og bør ikke plantes. I tillegg til burot, kan ugras som nesle og løvetann gi allergi.

Grasarealer bør klippes før de blomstrer, og nevnte ugras bør fjernes. Sett fra et allergiperspektiv, er det ikke ønskelig med grasarealer i barnehager (Bjerke og Ramfjord, 2005). Planter med sterk duft, som for eksempel syrin, skjærsmint og hegg, kan også skape problemer for allergikere. [Giftinformasjonen](#) gir ut brosjyrer over giftige planter.

Hovedgrupper av vegetasjon

Nedenfor er vegetasjonen beskrevet i hovedgrupper etter funksjon og formål:
Tema/ Funksjoner/ Viktige forhold

Skog og naturmark

Skogen er en ideell plass for lek, og den skjermer barnehagen for vind. Når skogen utsettes for slitasje fra lek, må man iverksette tiltak for at den skal overleve og fortsatt fungere som natur. Skog som vokser på dyp, næringsrik og godt drenert jord, tåler mest. Tilsåing av gras kan være nødvendig for å erstatte annen markvegetasjon som er slitt bort og for å beskytte trærnes røtter. Små grustier, treplattinger eller små trebroer kan beskytte markdekket slik at skogen får mulighet til å reparere seg. Nyplantning av ungtrær og busker må utføres jevnlig med noen års mellomrom.

Rammeplantninger

En rammeplantning, det vil si en hekk, hegn eller lebelte, er en sammenhengende beplantning av busker eller trær som skaper en ramme om et areal og gir levirkning. I tillegg skjermer den mot trafikk og innsyn. Buskene bør være 1,5 - 3 meter høye for å fungere som romavgrensning. (Øyehøyde, det vil si horisontal siktlinje for barn varierer, men for voksne er den ca. 1,7 meter.) Rollelek

utspiller seg gjerne på små plasser og i små rom.

Rammeplantning er ideell for å legge tilrette for denne type lek. Hekker er mye brukt i hagekunst. Inspirasjon til planlegging av plasser og rom, som for eksempel lysthus, kan hentes derfra. Blader, pinner og frø/frukter plukkes og brukes aktivt i leken.

Frittstående trær

Frittstående trær har mange oppgaver. De fungerer som klatretrær, opptrer som skulpturer, gir kontrast av natur ved bygninger og kan i stor grad formidle årstidsvariasjoner. Et flott tre kan være et bidrag til barnehagens identitet og gi frukt, kongler, nøtter med mer. Greinvinklene på et klatretre bør være åpne (vide) og sterke. Ved nyplantninger bør man for eksempel få tak i trær med lave greiner som er lette å komme opp i når de vokser seg sterke nok. Det tar mange år å etablere et solid klatretre.

Trelunder

Med trelund menes en sammenplantning av trær av samme art med såpass innbyrdes avstand at det er nok sollys til at gras kan vokse på bakken. En trelund kan skape mulighet for lek og utfoldelse. Når det plantes mange trær av en art, vil virkningen bli sterk og effektiv; for eksempel flott blomstring om våren eller fine høstfarger.

Markdekke

Med markdekke menes lavtvoksende, markdekkende vegetasjon, det vil si planter som kan bli opptil ca. 0,5 - 1 meter høye. Vegetasjonen har som hovedoppgave å dekke marka, hindre erosjon (isens, vannets og værets nedbrytende virksomhet) og holde ugras unna. Både gras, lave busker og stauder kan fungere som markdekke. Valget avhenger av formål med arealet, bruksintensitet, nytte og vedlikehold.

Vanlig bruksplen tåler mest slitasje bare den får jevnlig vedlikehold. Slitasje på grasarealer vinterstid kan føre til at graset ikke overlever. Ny plen må etableres igjen om våren. Graset kan forsterkes med grasarmeringsstein på de mest utsatte partiene.

Busker bør plantes i sammenhengende felter. I skråninger inntil svaberg kan busker fungere godt som beskyttelse mot stygge fall. Stauder kan være aktuelt i dyrkingshagen.

Dekorasjonsplantninger og nyttevekster
Formålet med plantene er å gi dekorativ virkning (form, farge, tekstur og eventuelt duft), frukt og grønt man kan spise og plantemateriale man kan bruke i forming og håndverk.

Eksempler: Klatreplanter, stauder, busker, frukttrær, bærbusker og grønnsaker.

- *Eksotiske arter er som regel sarte planter som fremkaller barnas omsorg og interesse og bør plasseres der de ikke står utsatt til.*
- *Dyrking og stell av frukt, bær og grønnsaker kan være en viktig del av det pedagogiske opplegget i barnehagen.*

Detaljplanlegging av utearealene; utomhusplan

Omgivelsene påvirker trivselen
Det sosiale miljøet er enkeltindividets oppfattelse av andre mennesker og forholdene mellom disse. Det fysiske miljøet, det man kan ta og føle på i utearealene, det vil si rom, terreng, bygning, vegetasjon, lekeapparater, materialer og farger, påvirker barn og voksne. Følelse av trivsel eller mistrivsel har stor betydning og vil gjenspeile seg i det sosiale miljøet.

- *Det er opp til planleggerne med deres fagkompetanse å skape et godt utgangspunkt for trivsel.*

Utemiljø i barnehagen som er tiltalende, allsidig og bevisst utformet, gir grunnlag for et godt samspill mellom barna og personalet. Gode, funksjonelle løsninger avlaster personalet i deres arbeid.

Utomhusplan

Utomhusplanen skal resultere i utearealer som motiverer til kreativ lek og utfoldelse. Det er mange røster som bør høres underveis i prosessen. I tillegg til barnehagebarna, er det flere brukere: Barnehagepersonalet, foreldre, vedlikeholdspersonale og barn i nærmiljøet.

Kommunalt råd for funksjonshemmede skal trekkes med i planleggingen. Funksjonelle utearealer betyr at alle barn, uansett funksjonsnivå og ferdigheter, gis anledning til å oppleve de kvalitetene og utfoldelsesmuligheter uteleken gir.

Proessen kan kort beskrives slik:

- *Klarlegging av formål, muligheter og begrensninger*
- *Gjennom en ide eller skapende prosess omsettes dette til en plan*
- *Brukermedvirkning*

Barns medvirkning

En landskapsarkitekt eller annen fagperson med god grønnfaglig bakgrunn bør stå for planleggingen. Brukerne bør trekkes med i prosessen. Det kan imidlertid være vanskelig å trekke med barna hvis det er en nyetablert barnehage der plassfordelingen ikke har funnet sted.

I etablerte barnehager kan personalet registrere hvordan barna bruker utearealene og fange opp hva de er opptatt av. Barns beskrivelser av lek kan gi de voksne nye impulser og innfallsvinkler i en planleggingsprosess.

Se barnehageloven § 3 Barns rett til medvirkning.

- *Det ligger også en stor utfordring i å ivareta de minste barnas behov. De har ikke noe verbalt språk, men har mange uttrykk som viser hva de ønsker.*

Utearealene bør gi mulighet for endring og utvikling over tid. Det innebærer at man ikke bare tenker på faste installasjoner og ferdige løsninger. Det finnes i dag en rekke barnehager som driver omfattende dokumentasjonsarbeid som en del av barns medbestemmelsesrett. Det bør settes av tid til å ivareta barns rettigheter i en planprosess.

Modellbygging av utearealene der barna er aktivt med, kan være en god metode for medvirkning. Skoler som har gjennomført slike prosjektarbeider, kan vise til at barn kan gi nyttig informasjon, vise stort engasjement og gi ideer til utforming av utemiljø.

Planleggeren skal registrere behovene og kjenne til de daglige rutinene i barnehagen. Ikke alle barn har like utfoldelsesmuligheter i lek. Kunnskap om barns behov ved ulike funksjonsnedsettelse er viktig å kombinere med erfaringer med planlegging og bygging av grøntanlegg. Planleggeren må legge fram forslag til ideer og løsninger og kostnader.

Økonomi og opparbeidelse

Når nye barnehager bygges, er budsjettene ofte stramme og det gjelder å prioritere fornuftig. Enkle innretninger for lek med sand og vann er vanligvis ikke dyrt å bygge og som regel det som blir brukt mest. Naturstein, trestammer og terrengvoller kan være populære elementer i et lekemiljø.

Anlegget skal fungere godt til alle årstider. Det bør også utarbeides en vinterplan. Vinterplanen kan vise muligheter for

aktiviteter med snø og beskrive snølagring og snøsmeltings-/ avrenningsforhold.

- *Utearealene bør opparbeides etter kvalitetskravene i Norsk Standard for bygg og anlegg (NS 3420).*

I detaljplanleggingen er det viktig å tenke på vedlikehold. Det kreves robuste og sterke materialer.

Belegg på gangarealer

Belegg på gangarealer bør være hardt, stabilt, jevnt og være sklissikkert. De viktigste typer belegg på gangarealer og deres egenskaper er listet opp nedenfor:

Betongheller/belegningstein

Godt egnet, men noen typer stein med avfasete kanter kan skape problemer for rullestolbrukere.

Asfalt

Godt egnet, men kan bli varmt sommerstid og virker ensformig når dekket er lagt over store arealer.

Steinsand (subbus, 0-4 millimeter kornstørrelse)

Godt egnet når dekket er riktig lagt. Støver.

Treplattinger

Kan bli glatt, egner seg best på sitteplasser eller på korte strekninger av gangarealer.

Gatestein/brostein

Har uregelmessig overflate, bør benyttes på små arealer og egner seg godt til avgrensinger av gangarealer mot plantefelt.

Drift

Utearealene i mange barnehager vedlikeholdes ofte av foreldre på dugnad eller av personer uten grønnfaglig bakgrunn. Hard slitasje og mangelfullt vedlikehold gir ofte svært vanskelige

vekstvilkår for vegetasjon.

Planleggeren bør utarbeide en vedlikeholdsplan der også hensiktene med vegetasjonen formidles. Arbeidene (blant annet gjødsling, kalking, beskjæring, ugrasbekjempelse, vanning og eventuelt vedlikehold av utstyr og faste dekker med mer) gjennom året bør beskrives i detalj slik at det er enkelt å organisere dugnadsarbeid og vite hvilke arbeider som bør settes bort til en fagperson. Se også kapitlet Sikkerhet ved lekeplassutstyr.

Akebakker bør ligge på grasmark, men man må regne med at grasset ikke overlever på utsatte steder. Reparasjon og tilsåing må gjøres hver vår. Voller krever plass og kan ikke bygges brattere enn 1:3 dersom de skal klippes med grasklippere. Faste innretninger; skjermvegger eller boder for avfallsbeholdere og strøkasser er nødvendig av hensyn til helse, miljø og sikkerhet. Se også [forskrift og veiledning til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.](#)

Lek og lær ute

Barnehagen skal være en pedagogisk virksomhet

Barnehagen skal være en pedagogisk virksomhet som gir barn under opplæringspliktig alder gode utviklings- og aktivitetsmuligheter. [Barnehageloven](#) regulerer barnehagevirksomheten.

Rammeplanen

[Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver](#) er en forskrift til barnehageloven. Målet med rammeplanen er å gi barnehagens personale og samarbeidsutvalg en forpliktende ramme å arbeide etter i planlegging, gjennomføring og vurdering av barnehagens innhold. Samarbeidsutvalget er sammensatt av personale, eier og foreldre- representanter

og er et pålagt utvalg i henhold til barnehageloven.

I rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver understrekes barnehagens ansvar for å tilrettelegge for et inkluderende fellesskap med plass til det enkelte barn:

Barnehagens innhold skal utformes slik at det kan oppleves meningsfylt for det enkelte barn og gruppen. Barnehagens omsorgs- og læringsmiljø skal fremme barns trivsel, livsglede, mestring og følelse av egenverd. Barnehagen må gi det enkelte barnet støtte og utfordringer ut fra egne forutsetninger og bidra til et meningsfylt liv i fellesskap med andre barn og voksne ([Rammeplanens kapittel 1.9](#)).

Rammeplanen har sju fagområder som alle barn i barnehager skal ha erfaring med i løpet av barnehageåret:

- Kommunikasjon, språk og tekst
- Kropp, bevegelse og helse
- Kunst, kultur og kreativitet
- Etikk, religion og filosofi
- Nærmiljø og samfunn
- Natur, miljø og teknikk
- Antall, rom og form

Med utgangspunkt i rammeplanen, skal alle barnehager utarbeide en årsplan som synliggjør hva den enkelte barnehage ønsker å vektlegge. Det gis rom for lokal tilpassing. Årsplanen har som regel et eller flere satsingsområder. Det kan for eksempel være muntlige fortellinger/språklig kulturarv eller natur og miljø. Årsplanen skal fastsettes av samarbeidsutvalget.

Barnehagepersonalet organiserer hverdagen og arbeider daglig for å nå målene i rammeplanen og årsplanen i alle sammenhenger: Kommunikasjon med barna, tilrettelegging for positivt samspill mellom barn inne og ute, måltider, praktiske gjøremål, samlingsstund med

blant annet sang, fortellinger og opplesning, fysisk aktivitet, hvilestunder, prosjektarbeid, turer og ekskursjoner.

Reggio Emilia-pedagogikken vektlegger det fysiske miljøet

Reggio Emilia-pedagogikken, hentet fra barnehagene i byen med samme navn i Italia, utvikler barns fantasi. Pedagogikken ser rommet som en pedagog/lærer: Barn bør få utløp for sine evner til å forme og regissere rommene rundt seg (for eksempel hyttebygging, leke butikk med mer). I denne læringsprosessen er tilgang på materialer og gode muligheter til å forme omgivelsene en forutsetning.

Barna stimuleres til å bruke fantasien. De blir oppmuntret til å tenke seg inn i situasjoner som for eksempel:

- *Hva tenker planten når den strekker seg mot lyset?*
- *Hvordan beveger hesten de fire beina når den galopperer?*
- *Vet larven at den skal bli til en sommerfugl?*

Pedagogikken motiverer til nysgjerrighet og interesse for aktiviteter ute. Hensikten er at barnet selv skal gjøre sine erfaringer og utvikle kunstneriske uttrykk.

Lekemiljø

I barnehageloven § 2 heter det:

"Barnehagen skal gi barn muligheter for lek, livsutfoldelse og meningsfylte opplevelser og aktiviteter i trygge og samtidig utfordrende omgivelser."

Dette utdypes videre i rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver der det heter at:

Barnehagen skal ha arealer og utstyr nok til lek og varierte aktiviteter som fremmer bevegelsesglede, gir allsidig

bevegelseserfaring, sanseerfaring og muligheter for læring og mestring.

Det ligger en utfordring i å ivareta alle barns behov ved fysisk tilrettelegging av miljøet. Med en økende andel små barn i barnehagen, vil man måtte legge større vekt på denne aldersgruppens behov.

Leken

Lek står sentralt i forhold til barnehagens innhold. Leken har en egenverdi og er et sentralt element i barnekulturen. Leken har mange uttrykksformer, og gjennom leken utvikler barn en sammensatt kompetanse.

I rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver heter det:

Utelek og uteaktivitet er en viktig del av barnekulturen som må taes vare på uansett geografiske og klimatiske forhold.

Rolleleken er kanskje den lekeformen som har vært viet mest oppmerksomhet gjennom forskning og voksnes perspektiv på barns lek. Gjennom nyere forskning settes søkelyset mer på den fysiske leken og barns fysisk og sanselige væremåte (Rasmussen, 1996). En økende andel barn under tre år gir utfordringer i forhold til å kjenne de ulike aldersgruppens behov for tilrettelegging av det fysiske miljø.

Barns utvikling

I rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver heter det:

Barns utvikling sees som et dynamisk og tettvevd samspill mellom deres fysiske og mentale forutsetninger og miljøet de vokser opp i. Barn er sosiale aktører og bidrar selv til egen og andres læring.

Barnets utvikling de første leveårene er grunnleggende for resten av livet. Fra stabbealder til skolestart skjer det mye.

Barnehagepersonalet skal kjenne barns utvikling og imøtekomme deres behov.

Barn erfarer verden gjennom kroppen og er sanselige i sin væremåte. Særlig er dette tydelig i forhold til de minste barna. Det fysiske miljøet er ikke bare viktig i forhold til barns motoriske utvikling, men må ses som arena for barns helhetlige utvikling.

Nyere perspektiver på fysiske ferdigheter og motorisk utvikling, peker på at barn blir gode på det de får trent på. Når det gjelder barns bevegelsesutvikling, kan den ses som et dynamisk samspill mellom det enkelte barn, bevegelsesmiljøet og bevegelsesoppgaver (Sigmundsson og Pedersen 2005).

Person

Omgivelser

Bevegelsesoppgave

Utearealene i en barnehage bør derfor by på gode utfordringer og bevegelsesmuligheter for alle musklene i kroppen. Ved tilrettelegging av det fysiske miljøet, vil en bevissthet om dette samspillet være vesentlig. Noen trinn i utviklingen er imidlertid felles for alle barn:

De minste barna:

De lærer å gå, hoppe, løpe og klatre og utvikler seg ut fra de utfordringene de møter.

De har i hovedsak en kroppslig og sanselig væremåte og uttrykker seg kroppslig. Det verbale språket utvikler seg, og opplevelser og samspill barn- barn, voksne – barn og barn - og miljø er viktig i forhold til å fremme barnas utvikling. De har en sterk forskertrang. De overvurderer ofte egen mestringsevne, kan lett skade seg og trenger kontinuerlig tilsyn av en voksen. De må ha muligheter for egenutforskning og

samspill med jevnaldrene uten for mye vokseninnblanding, men med voksen tilstedeværelse.

De har stor evne til å knytte bånd til jevnaldrene og å utvikle sosial kompetanse.

Aldersgruppen 3 - 6 år:

De er sansesøkende og fysisk aktive. De er nysgjerrige, i ustanselig utforskning av verden og stiller mange spørsmål til de voksne. De utvikler en økende grad av motorisk kontroll. Har de fått trening i det, går de lett i trapper og mestrer sykling med trehjuls sykkel, hopper tau og hinker. Har de tilgang på og får trening med ulike typer verktøy, kan de på ulike nivå beherske aktiviteter som setter krav til øye- og håndmotorikk, som for eksempel beherske hammer, bor, saks, nål og tråd (finmotorikk).

Språket utvikler seg, og samhandling og aktiviteter gir en unik mulighet for kommunikasjon mellom barn.

Erfaringer med lek i naturen

Utemiljøet har mange fortrinn som innemiljøet ikke har. Utemiljøet gir muligheter for frisk luft, opplevelse av klima, årstid og natur, god fysisk aktivitet/bevegelse, støyende og arealkrevende aktiviteter, allsidige lekeformer, stimulans av sansene (syn, hørsel, smak - og luktesans) gjennom kontakt med naturen.

- Utearealene skal inspirere til lek, pirre nysgjerrigheten og gi muligheter for læring av egne erfaringer.

Norske og svenske studier viser at naturområder og naturlige områder betyr mye for barns lek og utvikling. I barnehager med mye plass og stor variasjon i terreng og vegetasjon, leker barna flere fantasileker, tempoet blir roligere, konfliktene færre og den motoriske utviklingen er bedre enn i barnehager med liten plass, lite natur og få

utfoldelsesmuligheter for lek (Grahm m.fl. 1997). Barn som leker i naturen, får bedre koordinasjon, balanse, orienteringsevne og styrke (Fjørtoft, 2000).

I sin doktoravhandling viser Ingunn Fjørtoft et verktøy for å kartlegge barns landskapsopplevelse ved å sette deres aktiviteter inn som referanser i kartverk. Hennes studie viser at et variert landskapselement og mangfold fremmer den fysiske leken. Hennes begrepsbruk "Landscape as playscape" gir et godt bilde av barn og deres landskapsforståelse knyttet til lek og handling.

I møtet med naturen får barna de mest varierte opplevelser og erfaringer. De får et grunnlag for å utvikle personligheten og en start på å danne begreper. Naturen gir ikke svar på hvordan den skal brukes. Opplevelsene utvikler sansene og gir næring til språket. Grunnlaget for å bli glad i naturen legges i tidlige barneår. Følelsene for naturen gir i voksen alder et fundament for et godt og innholdsrikt liv. Kontakt med natur har stor betydning for både mental og fysisk helse (bl.a. Hågvar og Støen, 1996). Når barna tilegner seg kunnskap om hvor livsviktig naturen er for vår eksistens, blir de også i stand til å ta vare på den i framtida. Se også avsnittet [Rammeplanen, sju fagområder](#).

Hva kan barnehagen tilby?

De færreste barnehager kan tilby barna store utearealer med naturmark. Ukentlige turer til naturområder i nærmiljøet bør være vanlig. Utelek i barnehagen må som regel konsentreres på mindre arealer enn det man ideelt sett skulle ha prioritert. Den som planlegger utearealene, må fokusere på å ta vare på naturlig vegetasjon og terreng hvis det er mulig og stimulere til iderikdom i aktiviteter uten at det blir for mye.

Slitasjen på utearealene i barnehagen er stor. Det må faste dekker til på gangarealer, og stier må som regel opparbeides i naturlig

terreng. Robuste grøntanleggsplanter kan tåle mer slitasje enn mange viltvoksende arter. Ferdigproduserte lekeapparater kan stimulere grovmotoriske aktiviteter, men ikke erstatte naturens utfordringer som for eksempel klatretrær eller terrengformasjoner. Lek med sand og vann er noe barn alltid liker. Slike innretninger er viktige i lekemiljøet og stimulerer sansene godt. De første erfaringene med sand og vann gir inntrykk som man har med seg hele livet.

De minste barna og barn som trenger spesielt mye tilsyn, bør ha oppholdsplasser nær bygningen slik at voksne kan komme raskt til. De mest utfordrende lekeapparatene bør ligge lengst unna bygningen slik at de minste har vanskelig for å nå fram til apparatene og unngår å skade seg.

Tilrettelegging for alle barn er viktig. I henhold til [barnehageloven § 13 Prioritet ved opptak](#), skal barn med funksjonsnedsettelse ha prioritet ved opptak.

I barnehageloven § 2 heter det:

"Barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur."

Når utearealene har fått en utforming som inkluderer barn med ulike funksjonsnedsettelser, har det vist seg alle barna har fått svært gode utfoldelsesmuligheter.

Grad av funksjonshemming og symptombilde varierer, og tilrettelegging for lek og aktiviteter må derfor, utover den generelle tilretteleggingen, tilpasses det enkelte barn.

Eksempelvis må lekeplassen for blinde og svaksynte oppleves som trygg, men samtidig gi varierte fysiske og sosiale lekemuligheter. De oppfatter lett utearealer

som åpne og store. Det å kunne bevege seg omkring i kjente og trygge omgivelser, er helt vesentlig for et synshemmet barn.

Oppsettet nedenfor er ment som en sjekkliste for å få en oversikt over aktiviteter barnehagen bør tilby:

Lek med sand

Sandlekeklassene bør ligge på sentrale steder eller oppholdsplasser. I veileder til [forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.](#) heter det:

Uteområdene må planlegges slik at en reduserer mulighetene for å dra med seg sand og skitt inn i bygningen. Sandkasser og sandbasseng under lekeapparatene bør plasseres med størst mulig avstand fra inngangspartiet.

Det bør være mulighet for barnehagepersonalet til å ha oversikt over uteaktivitetene. Det bør være fast dekke inntil sandkassen/bassenget slik at det er lett å trille dukkevogner og lignende. Et lekehus kan gjerne innpasses. Sandkassen bør være så stor at konflikter unngås. Det skal være plass til å bygge med sand, og det må brukes godt formbar sand. Bakebord eller –kant blir mye brukt.

Varmen fra sola bør nå fram til sandlekeklassen i den kalde årstida, siden aktivitetene som regel er rolige. Samtidig bør det være soner hvor busker eller trær kan gi skygge for stekende sol sommerstid. Vegetasjon nær sandlekeklassen er viktig fordi pinner, blad og andre plantedeler blir mye brukt i leken. Det kan gjerne være lave sittekanter, store steiner eller mindre nivåforskjeller rett i nærheten som de minste kan klatre på.

Sandbassenget bør ha åpninger eller ramper slik at rullestolbrukere kan delta i leken. Frittstående bakebord, eller sandkasse utformet i ulike høyder, kan

være fordelaktig for barn som benytter rullestol. Det bør være mulig å kjøre rullestolen inn under bakebordet.

Med tanke på svaksynte kan det være ledelinjer fra inngangen til sandlekeklassen. Avgrensing av sandbasseng med for eksempel stående eller liggende rundstokk, kan sammen med linjer/strukturer i inntilliggende belegg fungere som ledelinjer for svaksynte. Ledelinjer kan formidle ”rundturer” på lekearealet og føre vedkommende tilbake til utgangspunktet, noe som gir trygghetsfølelse.

Lek med vann

Innretninger hvor barna kan leke med vann i kopper og kar blir mye brukt. Regnvann kan føres fra flater med fast dekke og fra taknedløp til åpne steinsatte renner med fall mot sluk. Renner kan ha terskler eller innsnevring som gjør leken spennende. Faste dekker må ha godt fall slik at det ikke blir stående uønskede vanddammer. Barn under tre år kan drukne på svært grunt vann. Se [plan- og bygningsloven § 83 Basseng, brønn og dam og teknisk forskrift til plan- og bygningsloven TEK § 7-48 Sikkerhet mot drukning.](#)

Vannveier og kanaler bygget av tre i arbeidshøyde som er fastmontert til underlaget, kan fylles med vann fra en slange og ha fall mot sluk. På denne måten kan barn som er rullestolbrukere også ha glede av leken, og alle slipper eventuell nedkjøling ved å sitte for lenge på bakken. Slike løsninger er lette å håndtere for personalet. Andre former for lek med vann kan være pumper, vannhjul og lignende.

Små plasser og rom

Lek i små grupper

Små plasser og rom omkranset med busker eller levegger/pergola egner seg ideelt for rollelek for små grupper. Plassene kan gjerne ha små porter i tre som er lette å

håndtere for mindre barn.

Det bør være trær, store steiner, lekehus med mer å gjemme seg bak. Det bør være plass til små utemøbler, kasser og løst lekeutstyr. Det er viktig at det materialet en har tilgjengelig kan brukes til mange ulike formål. Har noen av plassene tilkomst med fast dekke, vil også barn med nedsatt bevegelsesevne lett kunne bruke dem. Små plasser gir også mulighet for skjerming og ro. Å være i gruppe hele dagen er krevende for så vel barn som voksne. I blant har en behov for å komme fra, hvile seg og hente nye krefter. Det er godt å ha et rolig sted å gå til enten alene eller sammen med en venn. For barn med nedsatt hørsel, er det særlig viktig. Det er en fin mulighet til kommunikasjon med en eller to andre og hindrer støy fra andre lekende barn.

Utforske natur

Alle barn liker å utforske naturen. Barna bør få mulighet til å studere planter, insekter og småkryp og følge med på fugleliv og eventuelt dyreliv. Barnehager med små arealer som mangler naturmark, kan oppveie mye ved å være bevisste i valg av prydplanter og bærbusker. Hardføre busker og trær, som for eksempel søtmispel, sibirlønn, alperips og vanlig rogn, tiltrekker seg fugler. Mer eksotiske arter, som for eksempel sommerfuglbusk som faktisk tiltrekker seg sommerfugler, kan være aktuelt på en beskyttet plass på tomte i deler av landet hvor klimaet er godt.

Aktiviteter i natur

Lek i større grupper med høyt tempo og mye bruk av kroppen

Den fysiske leken er en sentral del av barns lekekultur. Dette krever allsidig tilrettelegging og større arealer å bevege seg på. Barnas fantasi iscenesetter leken. Terreng, hauger, naturlige gjemmesteder, store steiner, trær, busker og kratt er flotte utfordringer. Enkle innretninger, som for

eksempel taustiger, små broer, stokker og grusstier, setter fart på leken og kan også beskytte naturmark mot unødig slitasje. Dette er lek som fremmer utvikling av de store musklene i kroppen (grovmotorikk). Barn liker å klatre opp på noe for å få utsikt, å gjemme seg under noe, å rulle, snurre og vippe.

Byggeaktivitet i natur

Byggeaktivitet i natur, konstruksjonslek, er inspirerende for barn på alle alderstrinn i barnehagen. Byggematerialet avhenger av årstiden; treverk, stokker eller snø. Å ha tilgang på ulike typer materiale som kan brukes om igjen og på ulike måter, er viktig.

Det å lage noe og ha et mål utvikler finmotoriske ferdigheter (håndverk). Ofte ser man imidlertid at bygging og manipulering med omgivelsene går inn som en del av ulike lekeformer, og at det er prosessen som er det vesentlige for barn. De bygger opp, og når noe er ferdig, kan de rive ned for så å bygge noe nytt.

Aktiviteter på harde flater

Ballspill, sykling, hoppe tau og paradishopping, tegning med kritt med mer

Arealer med fast dekke, asfalt eller belegningstein, er gunstige til bruk for mange aktiviteter. Ligger de solvent til, tørker de fort opp om våren. Arenaene kan benyttes til dans eller ballspill i en gruppe. Labyrinter, tilrettelagt for rullestolbrukere, kan for eksempel bygges av treverk eller stål og monteres til underlaget på enkle måter.

Små fotballmål, kurvballmål og volleyballnett med mer kan være aktuelle å få plass til. Mindre flyttbare elementer, som for eksempel stubber eller kasser, kan gjøre nytten som mål. Det er lett å lære å sykle på harde flater. Rundløyper og formasjoner/ "små kuler" i asfalten skaper variasjon og utfordringer.

Fysisk aktivitet, lekeapparater

De viktigste lekeapparater er huske, sklie/rutsjebane, klatre-, krabbe-, åle-, balanse-, vippe-, hoppe- og snurreapparater. (Forskrift om sikkerhet ved lekeplassutstyr er omtalt i eget avsnitt.) Apparater fremmer fysiske ferdigheter hos barn, og de fanger stor interesse mens de lærer seg å beherske dem. Felles for mange apparater er at de har begrenset kapasitet og bare noen få barn kan bruke apparatene av gangen.

Apparatene må plasseres slik at annen lek i minst mulig grad vil foregå i sikkerhetssonene rundt apparatene og at konflikter i bruken unngås. Utfordringer ligger i å finne løsninger der terreng og lekeapparater sammen gir et godt lekemiljø. En gangbro som binder lekehus sammen med naturmark, er spennende.

Plasseringer må være godt gjennomtenkt i forhold til sol og skygge. Valg av type støtdempende underlag bør vurderes nøye. Gummiheller har en fordel framfor sand ved at de gjør det mulig for bevegelseshemmede å komme fram til lekeapparatet.

Husker blir mye brukt. Det finnes huskeseter som kan brukes av alle barn, for eksempel "fugleredehuske." De tryggeste skliene er de som ligger i terrenget. De kan også være tilgjengelige for barn med funksjonsnedsettelse bare atkomsten opp til sklia er godt tilrettelagt (ikke for bratt, unngå trapp og ha eventuelt rekkverk). Sklia bør være bred nok til at en voksen kan være med.

Aking og skigåing

Aking, skigåing og skihopping i barnehagen krever slakere og brattere bakker. Bakkene må ha tilstrekkelig areal for oppbremsing uten fare for kollisjoner med trær og lekeplassutstyr. Bakkene bør ligge på grasmark. Tilrettelegging gjennom forming av hauger og tiltak for å skape le (snø samler seg der det er le) kan gjøre

skiaktiviteter mulig selv ved lite snøfall (Flemmen, 1990). Skiutstyr må være lett tilgjengelig.

De minste barna har store nok utfordringer selv i små, slake hellinger som lett lar seg innpasse. Når barnehagen ikke har store nok arealer, bør barna ha slike lekemuligheter på friarealer i umiddelbar nærhet.

Samlingsplass og amfi

Samlingsplassen bør ligge på solsiden ved eller inntil barnehagebygningen og ha fast dekke. Arealet bør ha god plass til bord og benker slik at det er mulig å spise ute. Atkomst fra plassen til bygningen og ut til terrenget bør være trinnfri. Er det nødvendig å bygge trapper, bør de være gode og brede slik at man kan sitte i dem. Et trinnfritt alternativ må alltid finnes. Et amfi kan være en samlingsplass der man for eksempel kan framføre enkle skuespill. Det vil også fungere som et klatreapparat.

Ildsted

Et permanent ildsted i barnehagen gir barna mulighet for å bli kjent med og føle seg trygge på bruk av ild. Plassen rundt ildstedet bør ha fast dekke slik at en rullestolbruker kan komme til. Det bør være sittemuligheter/ benker med varierende høyde slik at de minste også lett kan finne seg en plass. Rullestol bør komme inntil bord. Det er viktig at type ildsted vurderes i forhold til nytteverdi og arealkrav.

Kjøkkenhage /dyrkingsplass

Dyrking krever litt plass og nok sol. Det kan være bærbusker, frukttrær eller liten grønnsakhage. Vannkran og vanningsutstyr må finnes i nærheten. Hageredskap bør være enkelt å hente i en bod. Dyrking kan gjerne foregå i plantekasser eller i opphøyde plantefelt med murer. Barn som benytter rullestol, trenger plantefelt i tilpasset høyde. Muren/plantekassa kan utformes slik at rullestolen kan kjøres innunder.

Hageselskapet har utarbeidet to veiledere: "Hvordan dyrke frukt og bær i barnehagen" og "Dyrking av grønnsaker i barnehagen". Dette er et pilotprosjekt i regi av Hageselskapet og Landbruks- og matdepartementet 2006: "[Landbruk Lilleputt](#)".

Soveplass for de minste

De minste barna har behov for å sove midt på dagen. En rolig plass for barnevogner bør plasseres slik at personalet lett kan holde et øye med vognene. Plassen bør legges i god avstand fra de mest støyende lekearealene ute og lekerommene inne. Plassen bør være lun, ha lett skygge og helst takoverbygg.

Spyleplass for regntøy og leker

Utekran med vannslange som gjør det mulig å spyle regntøy, fottøy og løst lekeutstyr, bør finnes i nærheten av inngangene. Fast dekke på spyleplassen bør ha godt fall mot sluk. Gode løsninger bidrar til at man trekker med seg lite søle og skitt inn i gangene. Gode rutiner kan bli til trivelige gjøremål i hverdagen.

Drikkevann

Barna bør ha lett tilgang på drikkevann ute (drikkefontene eller kran for drikkevann).

Boder for løst lekeutstyr

Bodene bør utformes slik at barna selv kan være med å finne fram og rydde på plass spader og spann med mer. De bør være trinnfrie og ha dører som er lette å åpne. I små barnehager kan bodene integreres i bygningen. Bodene kan også ha en funksjon som lekeapparat med for eksempel klatrevegg og – tak, bare støtdempende underlag legges inntil.

Lavvo og gapahuk

Lavvo eller gapahuk tar plass og kan innpasses i barnehager som har store arealer. Innretningene gjør det mulig å tilbringe hele dagen ute. Det bør vurderes

om anlegget skal være permanent eller flyttbart. Plassering i friområder må avklares med grunneier og kommunen. Etablering på egen tomt må også avklares etter plan- og bygningsloven og nabovarsles.

Lysthus

Et enkelt lysthus bygget av tre, inspirert av gammel hagekunst, kan være en trivelig møteplass. Lysthus kan gi behagelig skygge for sola sommerstid eller fungere som leskur. Hekker kan danne "vegger" i lysthuset. Mange steder i landet vil dette være et element som har lange tradisjoner. Kan lysthuset bygges inn, kan dette kanskje være et godt alternativ til lavvo? Et lysthus med glassvegger vil også kunne fungere godt som atelier. Størrelse og plassering i forhold til nabogrense avgjør behandlingsform etter plan- og bygningsloven.

Sikkerhet ved lekeplassutstyr

Lekeplassutstyr kan medføre alvorlige ulykker og helseskader. Barn har blitt hengende fast, falt ned eller fått gjenstander over seg. Det er derfor viktig at lekeplassutstyr fungerer etter sin hensikt og ikke utgjør noen urimelig fare ved bruk.

Forskriften

[Forskrift om sikkerhet ved lekeplassutstyr](#) er fastsatt med hjemmel i lov om kontroll med produkter og forbrukertjenester (produktkontrollloven) av 1976.

[Direktoratet for samfunnssikkerhet \(DSB\)](#) har forvaltningsansvaret for forskriften.

Formål

Forskriften har som formål å forebygge at lekeplassutstyr medfører helseskade for brukere eller tredjepart når utstyret brukes til de formål de er beregnet for eller slik det kan forventes at barn bruker det.

Virkeområde

Forskriften omfatter lekeplassutstyr til kollektiv bruk, uavhengig av hvor det er plassert. Den gjelder gammelt som nytt og uavhengig om det er profesjonelt laget eller et resultat av dugnadsarbeid.

Naturmaterialer er kun omfattet når det er en integrert del av lekeplassutstyret. En stein eller et tre som fra naturens side hører hjemme på lekeplassen, er ikke omfattet.

Ansvar

Når eieren av en barnehage skal kjøpe ferdigproduserte lekeapparater eller bygge apparater på dugnad, har vedkommende ansvar for at de tilfredsstillt kravene i forskriften. Ansvarer gjelder likeledes montering, ettersyn og vedlikehold.

I § 5 i forskriften heter det:

"Utstyr som er i overensstemmelse med anerkjente normer vil oppfylle kravene i forskriften med mindre forskriften inneholder strengere bestemmelser. Hvis et utstyr har risikoaspekter som ikke er inkludert i anerkjente normer, må disse vurderes særskilt."

I dette tilfellet er det normene NS- EN 1176 og NS- EN 1177 som gjelder. En slik vurdering skal kunne dokumenteres.

De viktigste kravene til sikkerhet:

Kravene i forskriften er omfattende. Nedenfor er de viktigste sjekkpunkter nevnt i korte trekk.

- Fallunderlag

Lekeplassutstyr skal være utformet, konstruert og plassert slik at risikoen for at brukere eller tredjepart skades på grunn av fall fra utstyret, er redusert til et minimum. For at lekeplassutstyret skal kunne tas i bruk, må utstyrets fallunderlag være støtdempende. Dette gjelder ved fallhøyder på over 60 centimeter. Kravet til fallunderlagets støtdempende evne vil

avhenge av fallhøyden for det enkelte utstyr.

- Farlige åpninger/vinkler

Krav til utforming, konstruksjon og plassering av lekeplassutstyr skal forhindre kvelningsulykker. Barn skal ikke sette hode eller fingrer fast i åpninger.

- Materialer/kjemiske egenskaper

Lekeplassutstyr skal ikke inneholde, avgi eller danne stoffer og produkter som er klassifisert som helsefarlige i en slik konsentrasjon eller form at de kan medføre helsefare for barn eller tredjepart.

- Sikkerhetssoner

Det skal være sikkerhetssoner rundt hvert lekeplassutstyr. Sikkerhetssonen fastsettes særskilt for det enkelte utstyr.

- Risiko

Utvalget av lekeutstyr skal være tilpasset barnas mestringsnivå på de ulike alderstrinn. Utstyret skal utformes slik at voksne kan hjelpe når det trengs.

- Produkt/leverandør

Lekeplassutstyret skal ved markedsføring og salg være merket med navn og adresse til norsk produsent eller importør og en produktveiledning (plassering, fundamentering, sikkerhetssoner, fallunderlag og vedlikehold) skal følge med.

- Vedlikehold

Den som anskaffer eller eier lekeplassutstyr, er ansvarlig for jevnlig ettersyn og nødvendig vedlikehold slik at utstyrets sikkerhetsegenskaper opprettholdes.

Norsk Standard 1176 og 1177

Norsk Standard 1176 og 1177 er retningsgivende for sikkerhet på lekeplassen, det vil si en veiledning til den som skal bygge lekeplassutstyr eller ha ansvar for vedlikehold og ettersyn. Dersom

det produseres lekeutstyr på dugnad, så er det beskrevet i teksten et krav om å tilfredsstillere kravene i forskriften.

Standardene kan i slike tilfeller brukes som en veiledning. Har utstyret egenskaper som ikke er beskrevet i standardene, så skal det foretas en særskilt risikovurdering.

NS- EN 1176 tar for seg lekeplassutstyr.

Den gir generelle sikkerhetskrav og prøvingsmetoder for utstyret, som for eksempel krav til diameteren på åpninger for å unngå at barna setter fast hode, høyde og utforming av rekkverk, sikring av tau og kjettinger osv. Den beskriver spesielle sikkerhetskrav for: Husker, rutsjebaner, svevebaner, karuseller og vippeutstyr. Den inneholder også veiledning om montering, ettersyn, vedlikehold og drift av lekeutstyret.

NS- EN 1177 Støtabsorberende lekeplassunderlag – Sikkerhetsfakta og prøvingsmetoder er en svært viktig standard som underbygger forskriftens § 11 om fallunderlag. Standarden spesifiserer krav til forskjellige typer underlag og metoder for prøving.

- Gras/jordlag, sand, grus, støtabsorberende matter (gummi), bark og trespon er eksempler på støtdempende fallunderlag, men egnethet avhenger av fallhøyden for det enkelte utstyr. Sand og grus må ha kornstørrelser innenfor gitte størrelser for å kunne benyttes.

De fleste kommuner har skolert personale i park- eller tekniske etater som foretar regelmessige rutinekontroller og vedlikehold med lekeplassutstyr i barnehager. (Det norske Veritas sertifiserer lekeplassinspektører. DNV- sertifiserte lekeplassinspektører oppfyller strenge kvalitetskrav til både praktisk og teoretisk kunnskap.)

Lover, forskrifter og veiledere til forskrifter

Lov av 17. juni 2005 nr. 64 om barnehager (barnehageloven)

Forskrifter til loven

Forskrift om pedagogisk bemanning

Forskrift om midlertidig og varig dispensasjon og unntak fra utdanningskravet for styrer og pedagogisk leder

Forskrift om familiebarnehager

Forskrift til politiattest i henhold til barnehageloven

Forskrift om føring av register til bruk i forbindelse med kontroll av beregning og utbetaling av kontantstøtte

Forskrift om foreldrebetaling i barnehager

Forskrift om saksbehandlingsregler ved opptak i barnehage

Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver

Plan og bygningslov 14. juni 1985 med endringer, sist lov av 24 september 2004 nr.72 (i kraft 1.april 2005)

Forskrifter til plan og bygningsloven:
Forskrift om krav til byggverk og produkter til byggverk (TEK) 1997.01.22 nr 0033

Veiledning til teknisk forskrift til plan- og bygningsloven, Ren teknisk, Statens bygningstekniske etat

Retningslinjer

1995.09.20 nr 4146: Rikspolitiske retningslinjer for barn og planlegging

”Bygg for alle!” Temaveiledning om universell utforming av byggverk og uteområder. Statens bygningsteknisk etat og Husbanken

Lov om kontroll med produkter og forbrukertjenester 11. juni 1976 nr. 79

Forskrift om sikkerhet ved lekeplussutstyr 19. juli 1996 er fastsatt med hjemmel i lov om kontroll med produkter og forbrukertjenester (produktkontrollloven) 11.juni 1976.

Lov om helsetjenesten i kommunene av 19.nov. 1982 nr.66 med endringer, sist ved lov 17. juni 2005 nr.82

Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. 1. desember 1995 nr.928

Veileder til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. Sosial- og helsedirektoratet

Lov om folketrygd av 28. februar 1997 nr. 19 (Etter folketrygdlovens § 10-7 skal det gis stønad til tiltak som er nødvendige og hensiktsmessige for å bedre en persons funksjonsevne.)

Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven) av 21. desember 2005 nr 62

Annen informasjon

Eskeland barnehage og planlegging av utelekeplass (også egen CD)

Giftinformasjonen gir ut brosjyrer over giftige planter. Se også:
www.shdir.no/giftinfo

Handlingsplan for fysisk aktivitet 2005 – 2009. Sammen for fysisk aktivitet. I – 1104B. Helse- og omsorgsdepartementet 2004

Litteratur

Asplan Viak, 2003: Barnehager med små utearealer. Rapport fra arbeidsgruppe. Trondheim kommune (www.etablerebarnehage.no)

Barne- og familiedepartementet, nov. 2000: Barnehagens fysiske miljø. Q-1011 B. (www.etablerebarnehage.no)

Barne- og familiedepartementet, mars 2005: Klar, ferdig, gå! Tyngre satsing på de små! Rapport fra Arbeidsgruppe om kvalitet i barnehagen. (<http://odin.dep.no/filarkiv/241896/sluttrapport-mars05>.)

Bjerke, M. og Ramfjord, H. 2005: Gode råd er grønne. Et allergivennlig grønt miljø inne og ute. Norges Astma- og Allergiforbund, Sør-Trøndelag Fylkeslag.

Bruun, M., 1974: Vegetasjon i planleggingen. Forelesninger. Landbruksbokhandelen (Ås-NLH) UMB

Buaas, Ellen Horst 2002: Med himmelen som tak: Uterommet som arena for skapende aktiviteter i barnehage og skole. Universitetsforlaget

Deltasenteret 1999: Lekeplassen for alle. Om hvordan tilrettelegge barnehagens uteområde også for barn med funksjonshemming. (Kun elektronisk utgave: <http://www.shdir.no/deltasenteret>)

Dyring, Anne-Karine, 1986: Natur i boligområder. Landbruksforlaget

Fjørtoft, I. 2000: Landscape as Playscape. Doctoral Dissertiation. Norwegian University of Sport and Physical Education, Oslo

Flemmen, Asbjørn 1990: Skileik. Universitetsforlaget

Grahn, P., Mårtensson, F., Lindblad, B., Nilsson, P., Ekman, A., 1997: Ute på dagis. Stad & Land

Grimeland, Gisle, 1995: Under bladet ligger det en liten larve. Barne- og familiedepartementet

Hageselskapet 2004: Leskjerming i boligområder. Blad 7:4 i Idekatalogen. (<http://idekatalogen.hageselskapet.no>)

Hageselskapet og Landbruks- og matdepartementet, 2006: Hvordan dyrke frukt og bær i barnehagen, og Dyrking av grønnsaker i barnehagen. Hefter

Hegg K., 1978: F7 Grunnkurs i metrologi. Del 1: Forelesninger (Ås-NLH) UMB

Husbanken, 1996: Vind og vær. Håndbok i klimatilpassing av bebyggelse i vindutsatte strøk i Norge. Hefte

Hågvar, S. og Støen, H.A., 1996: Grønn velferd. Vårt behov for naturkontakt. Kommuneforlaget

Løkken, Gunvor 1996: Når små barn møtes. Cappelen akademisk forlag.

Miljøverndepartementet, Plan og kart etter plan- og bygningsloven. Veileder i arealplanlegging og kartgrunnlag.

T 1381 Reguleringsplan Bebyggelsesplan, Revidert utgave per nov. 2001 (pdf), feb.

2005 (html)

T 1382 Kommuneplanens arealdel, Revidert utgave per nov. 2001 (pdf), feb. 2005 (html)

www.odin.no/Miljøverndepartementet

Nedre Eiker kommune, 1996: Utelekemiljøer i Nedre Eiker - erfaringer fra tverrfaglig samarbeid. Brosjyre utgitt av Nedre Eiker kommune.

Norges byggforskningsinstitutt. Byggforskserien, blad nr.: 342.107. Barnehager. Planlegging og utforming.

Norges byggforskningsinstitutt. Byggforskserien, Blad nr.: 381.301 Lekeplasser

Nilsen, A.B., Vestre, Ø., Askim, T. J., 1996: Barnas uterom. Lek og samvær. Universitetsforlaget

Rasmussen, Torben Hangaard 1996: Orden og kaos: Elementære grunnkrefter i lek. Forsythia, Stokke

Sigmundsson H., Pedersen A. V., 2005: Motorisk utvikling. Nyere perspektiver på barns motorikk, Sebu forlag

Statens vegvesen, 1992: Veg og gateutforming. Normaler. Håndbok nr. 017

Trondheim kommune, 2000: Sikkerhet for barn. Tiltak for å bedre sikkerheten i boliger/barnehager/skoler og på utelekeområder. Brosjyren formidles via Info-banken, Trondheim kommune

Nettsteder

---

www.odin.no (Odin er en felles, elektronisk informasjonstjeneste for regjeringen og departementene.)

Oversikt over fylkesmennene og kommunens hjemmesider: www.norge.no

www.lovdatabank.no

(Lovdata er en privat stiftelse opprettet av Justisdepartementet og Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo. Lovdatas formål er å etablere og drive systemer for rettslig informasjon.)

www.etablerebarnehage.no (Ansvarlig for nettstedet: Kunnskapsdepartementet og Husbanken.)

www.shdir.no (Ansvarlig for nettstedet er Sosial- og helsedirektoratet.)

www.hageselskapet.no eller <http://idekatalogen.hageselskapet.no> (Ansvarlig for nettstedene er Det norske hageselskap)

www.forskning.no "Naturen hjelper barn med ADHD." 13. september 2004. (www.forskning.no er initiert av Norges

forskningsråd og eies av en rekke sentrale norske forsknings- og utdanningsinstitusjoner.)

Direktoratet for samfunnsikkerhet og beredskap: www.dsb.no

Statens forurensningstilsyn: www.sft.no

Statens strålevern: www.nrpa.no

www.helsetilsynet.no

www.standard.no

www.statensvegvesen.no

www.husbanken.no (Ansvarlig for nettstedet er Den Norske Stats Husbank.)

[Barn og unge](http://www.barnogunge.no) (Ansvarlig for nettstedet er Miljøverndepartementet. Departementets sider om barn og planlegging)

[Ung ute](http://www.ungute.no) (Ansvarlig for nettstedet er Direktoratet for Naturforvaltning)

Utgitt av:
Kunnskapsdepartementet

Oppgi publikasjonskode: F-4225
Print: Hurtigtrykk 01/2007